

**Міністерство внутрішніх справ України
Одеський державний університет внутрішніх справ**

**Роль та місце правоохоронних органів
у розбудові демократичної правової держави**

**Матеріали
XII Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції**

26 березня 2020 року

УДК 351.74
Р68

Статті друкуються в авторському варіанті.
Оргкомітет дозволив собі лише скорочення
статей, які суттєво перевищували пропоновані обсяги

Роль та місце правоохоронних органів у розбудові демокра-
Р68 тичної правової держави: матеріали XII міжнар. наук.-практ.
інтернет-конф., м. Одеса, 26 березня 2020 р. Одеса: ОДУВС,
2020. 268 с.
УДК 351.74

Меркулова Ю. В.,
к. ю. н., доцент, професор кафедри криміналістики та психології ОДУВС

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ УСУНЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ФАКТОРІВ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ У КЕРІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

Системна криза в країні призвела до різкого падіння соціальної захищеності, рівня і якості життя громадян. У зв'язку з цим проблема соціально-психологічного та правового захисту працівників, зокрема керівників правоохоронних органів набуває надзвичайного державного значення. Тривале функціонування в умовах екстремальності фактично обмежує права і свободи працівників правоохоронних органів, тому вони потребують конкретних заходів, спрямованих на їх компенсацію у вигляді пільг, привілеїв і соціальних гарантій. І як би не змінювалася суспільно-політична система в країні, особливе місце працівників правоохоронних органів в суспільстві, визначене значимістю служби, залишалося б високим і престижним завдяки соціально-правовим гарантіям і визнанню його державою.

Основні соціальні гарантії, правові пільги, компенсації для працівників правоохоронних органів визначені Конституцією України [1], Законами України «Про Національну поліцію» [8], «Про прокуратуру» [8], «Про Службу безпеки України» [9], «Про Національне антикорупційне бюро України» [6], «Про Державне бюро розслідувань» [3], «Про Державну прикордонну службу України», «Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України» [2], «Про Державну кримінально-виконавчу службу України» [5], «Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів» [4], «Про оперативно-розшукову діяльність» [7] та іншими законами. Проголошені цими актами соціальні права виявилися недостатніми для забезпечення гідного статусу матеріального становища працівників в суспільстві, яке переживає глибоку економічну і політичну кризу.

Правова захищеність - це стан гарантованості правового статусу, яке має місце після створення і закріплення гарантій захисту в правових нормах до їх застосування, а також стан, який настає після застосування юрисдикційними органами встановлених гарантій по конкретній справі і видання по ньому акту застосування права. Правова захищеність - це наявність діючих гарантій, але, крім гарантованості, вона включає в себе ще й діяльність по встановленню або застосування цих гарантій. Іншими словами, правова захищеність особистості є складовою частиною процесу її правового захисту.

Розглядаючи правовий захист необхідно як процес, що має початок і кінець. При цьому утворюється наступна циклічність його розвитку:

нормотворча діяльність уповноважених органів по виданню норм права, в яких закріплюються гарантії захисту правового статусу особистості, встановлюються повноваження суб'єктів правовідносин, порядок здійснення захисту прав, а також відповідальності в разі їх порушення (перший етап правового захисту);

дія правової норми щодо абстрактного суб'єкта правового захисту, в результаті чого дані суспільні відносини виявляються в стані абстрактної правової захищеності (другий етап правового захисту);

правозастосовна діяльність державних органів по реалізації правових гарантій, а також прийняттю індивідуальних правозастосовних актів, тобто настання реальної правової захищеності (третій етап правового захисту) [10].

Правовий захист працівників правоохоронних органів в залежності від органів, що здійснюють захист, може реалізовуватися в чотирьох формах: правотворчій, судовій, адміністративній та громадській.

Рівень правової і соціальної захищеності працівників правоохоронних органів прямо впливає на ефективність правоохоронної діяльності в різних напрямках:

- від нього залежить, зокрема, ступінь реалізації однієї з основних внутрішніх функцій держави по охороні правопорядку, прав і свобод громадян;
- він служить необхідною умовою, елементом і об'єктивною передумовою для практичного вирішення оперативно-службових, кадрових та інших завдань особового складу правоохоронних органів;
- недостатній рівень захищеності працівників правоохоронних органів призводить до їх пасивності і нерішучості в діяльності по виконанню покладених на них функцій, до різкого зниження їх стійкості до стресу [11, с. 33].

В результаті цих дій правоохоронні органи втрачають наступальний характер, а це не тільки завдає шкоди авторитету держави, але і нерідко є умовою перетворення самих працівників на об'єкти посягання з боку злочинців.

Високий рівень загибелі працівників правоохоронних органів, випадки самогубства в останні роки, отримання тілесних ушкоджень пояснюються не однієї причиною - слабкою правовою захищеністю. В цілому можна умовно виділити цілий ряд факторів ризику розвитку психічної дезадаптації, які діють у взаємозв'язку [12, с. 47].

Соціальні, обумовлені кризовими явищами в соціально-економічній (прогресуюче зниження матеріального становища), політичній, духовно-моральній та інших сферах життєдіяльності суспільства. Їх можна визначити як опосередковані, оскільки вони переломлюються через мотиваційну сферу свідомості працівників і впливають на їх поведінкові реакції і стресостійкість.

Психологічні: відсутність цілеспрямованої підготовки, методичної бази, відповідних фахівців. Звідси низька психологічна стійкість до стресів, незнання прийомів психологічного самозахисту, перехід до саморуйнівних прийомів захисту.

Професійні: безпосередні причини, зумовлені якістю професійної підготовки. І в першу чергу - якістю бойової, вогневої - в цілому техніко-спеціальної підготовки; недосконалістю і браком озброєння, засобів активної оборони та індивідуального захисту; наявністю інших недосконалих гарантій особистої безпеки, які в екстремальних ситуаціях викликають розвиток високого ступеня тривоги і страху і зниження стресостійкості; недоліками в організації несення служби, низьким рівнем дисципліни та ін [13, с. 146].

Соціальна захищеність знаходиться в органічній єдності з державно-правовим трактуванням соціальної політики, яка, ґрунтуючись на закріплених в правових нормах гарантіях соціального захисту, покликана забезпечити реалізацію одного з основних принципів правової держави - соціальну справедливість. Основне призначення соціальних прав полягає в тому, що вони повинні забезпечувати задоволення соціальних, життєвих потреб суспільства.

Соціальний захист працівників правоохоронних органів здійснюється закріпленими в нормах права гарантіями захисту соціальних прав. Отже, соціальний захист працівників є одним з напрямків їх правового захисту.

Закріплені в законі гарантії соціального захисту особового складу правоохоронних органів, зокрема їх керівників, покликані компенсувати як важкі умови праці їх професії, так і встановлені законом правообмеження, створюючи загальний баланс прав і обов'язків у порівнянні з іншими категоріями працівників.

У кодексі честі працівників поліції США сказано наступне: «Співробітник поліції діє як офіційний представник державної влади, якому ставиться в обов'язок і довіряється працювати в рамках закону. Повноваження і обов'язки покладені на співробітника законом ... » [14, с. 55]

В умовах сьогодення працівники правоохоронних органів не відчують себе в правовому і соціально-психологічному плані захищеними від такого, що принижує їх честь і гідність, коли вони захищають «права і свободи громадян ... інтереси суспільства і держави». Все це сприяє підвищеній стресогенності багатьох життєвих ситуацій, з якими стикаються працівники. Накопичення таких життєвих моментів, з одного боку, і постійну участь в стресогенних ситуаціях, з іншого, сприяє формуванню у них посттравматичного стресового розладу і їх інвалідизації. Наприклад, поліцейський, який знайшов зброю у злочинця, повинен ще довести, що це дійсно так, інакше злочинець може сказати в суді, що зброю (або наркотики) йому підклали.

Співробітників ФБР в США в суді вірять як незаперечному авторитету, представнику державної влади, чие слово не піддається сумніву. У сучасних поліцейських на збір цих доказів йдуть не тільки час і фізичні сили, а й психологічно поліцейський не відчуває себе особою, що охороняє закон.

Випадки, коли поліцейському довелося застосувати зброю з незалежних від нього обставин, є для нього настільки стресогенним, що багато з них потребують психокорекції стану, поки доводиться законність його дій.

У нашій країні зараз взагалі не враховуються можливості розвитку у працівників, які застосовують зброю за службовим обов'язком, гострих посттравматичних розладів не тільки після і під час функціонування в екстремальних умовах, а й після конфліктів та інших психотравмуючих ситуацій, що розвиваються на службі [15, с. 48].

Психологічні дослідження західних авторів спрямовані на пошуки приватних причин соціально-психологічних проявів стресу і знаходять ці причини в недосконалості людської особистості. Прагнучи до задоволення своїх біологічних і соціальних потреб, людина не встигає адаптуватися до дуже швидко розвиваючих соціальних змін, що стає підставою для хвороб стресу.

Особовий склад правоохоронних органів, крім цього, ще зобов'язаний нести відповідальність в екстремальних умовах за життя і благополуччя населення. Багато хто бачить шляхи виправлення цієї ситуації в поліпшенні умов служби, охорони здоров'я та гуманізації суспільства.

Таким чином, актуальність правового та соціального захисту працівників правоохоронних органів в сучасний період обумовлюється необхідністю:

- а) соціального забезпечення працівників і членів їх сімей, щоб під час несення служби думки особистого складу не були зайняті побутовими проблемами;
- б) створення стабільного професійного ядра працівників і скорочення плинності кадрів;
- в) формування у працівників твердої впевненості в тому, що законне використання ними своїх владних повноважень під час оперативної, оперативно-розшукової та слідчої діяльності отримає повну підтримку і правовий захист керівництва при безпідставних кримінальних переслідуваннях, скаргах громадян, наклепі в засобах масової інформації.

При виробленні заходів правового і соціального захисту правоохоронців французькі фахівці виходять з того, що всебічне забезпечення прав офіцерів має велике значення для зміцнення військової дисципліни, поліпшення морально-психологічного стану особового складу, а значить, і підвищення стійкості до стресу і боєздатності.

Соціальна захищеність правоохоронців - поняття комплексне. Французькі експерти включають в нього дві головні сторони: політико-правову і матеріальну. Основна складність полягає в тому, що надання прав працівникам правоохоронних органів як повноправним і ініціативним членам суспільства не повинно порушувати порядок і організованість в правоохоронних органах, послаблювати дисципліну і відповідальність кожного, хто вступив в їх ряди.

Література

1. Конституція України [Електронний ресурс] : закон України від 28.06.1996 р. 254к/96-ВР із змін., внес. згідно із Законами України та Рішення Конституційного Суду : за станом на 21.02.2019, - 2680-VIII Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua>. Назва з екрана.
2. Про Військову службу правопорядку у Збройних Силах України [Електронний ресурс] : закон України від 07.03.2002 № 3099-III із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 28.12.2015, 901-VIII. – Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.
3. Про Державне бюро розслідувань [Електронний ресурс] : закон України від 12.11.2015 № 794-VIII із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 28.08.2018, 2475-VIII. –Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.
4. Про державний захист працівників суду і правоохоронних органів [Електронний ресурс] : закон України від 23.12.1993 р. № 3781-XII із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 05.08.2018, 2509-VIII Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.
5. Про Державну кримінально-виконавчу службу України [Електронний ресурс] : закон України від 23.06.2005 № 2713-IV із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 01.01.2019, 2629-VIII. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> - Назва з екрана.
6. Про Національне антикорупційне бюро [Електронний ресурс] : закон України від 14.10.2014 № 1698-VII із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 28.08.2018, 2475-VIII. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.
7. Про оперативно-розшукову діяльність [Електронний ресурс] : закон України від 18.02.1992р. № 2135 XII із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 02.08.2018, - 2505-VIII Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.

8. Про прокуратуру [Електронний ресурс] : закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 28.08.2018, 2475-VIII. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.
9. Про Службу безпеки України [Електронний ресурс] : закон України від 25.03.1992р. № 2229 XII із змін., внес. згідно із законами України : за станом на 28.12.2015, 901-19. Електрон. дан. (1 файл). Режим доступу : <http://zakon.rada.gov.ua> Назва з екрана.
10. Дорош І. М., Дорош О. І. Правові засади регулювання стресових ситуацій в державних організаціях та установах. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1173> (дата звернення: 30.01.2019).
11. Боровенська Т. А. Особливості професійного стресу у працівників ДСНС України / Т. А. Боровенська // Проблеми екстремальної та кризової психології. 2013. Вип. 13. С. 29-39.
12. Барко В. І. Інформаційний poradnik з питань формування прихильності до здорового способу життя і безпечної поведінки серед військовослужбовців та працівників правоохоронних органів : практич. посібник / В. І. Барко, О. В. Бойко, Е. С. Литвиненко. К.: К.І.С., 2008. 142 с.
13. Бандурка А.М. Професионализм и лидерство / А.М. Бандурка, С.П. Бочарова, Е.В. Землянская. – Харьков : ТИТУЛ, 2006. 578 с.
14. Валуйко О. М., Гошкодеря О. В. Управління професійним стресом керівників органів внутрішніх справ: навч. посібник. К.: Видавничий дім «Скіф», КНТ, 2008 106 с.
15. Вассерман Л.И. Совладание со стрессом: теория и психодиагностика: учебно-методическое пособие / под науч. ред. проф. Л.И. Вассермана. СПб.: Речь, 2010. 192 с.

Евдохова Л. Н. ИСПОЛЬЗОВАНИЕ ТОВАРОВЕДНЫХ ТЕРМИНОВ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ СУДЕБНОЙ ТОВАРОВЕДЧЕСКОЙ ИДЕНТИФИКАЦИИ ПИЩЕВЫХ ПРОДУКТОВ.....	36
Жогов В. С. ОСНОВНІ ПІДХОДИ ДО АНАЛІЗУ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ.....	37
Журавель А. В. ОСОБЛИВОСТІ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕХНОПАРКІВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	39
Ісмаїлов К. Ю., Яцковина В. В. ДЕЯКІ ПИТАННЯ СТРОКОВОСТІ ЗБЕРІГАННЯ ПЕРСОНАЛЬНОЇ ІНФОРМАЦІЇ В ПОЛІЦЕЙСЬКИХ БАЗАХ ДАНИХ: МІЖНАРОДНИЙ АСПЕКТ.....	42
Калаянов Д. П., Іванова М. М. ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ НАГЛЯДУ ЗА ДОТРИМАННЯМ ПРАВ УСИНОВЛЕНИХ ДІТЕЙ.....	44
Карагіоз Р. С. ПОЛІТИЧНИЙ РИЗИК ЯК КЛЮЧОВЕ ПОНЯТТЯ ПОЛІТИКО-ПРАВОВОГО ПРОЦЕСУ.....	45
Колесник С. П. УДОСКОНАЛЕННЯ КОНЦЕПТУАЛЬНИХ ЗАСАД ПРОТИДІЇ ТЕРОРИЗМУ В УКРАЇНІ.....	46
Коломісць Ю. М., Зазеріна М. С. ПРОБЛЕМИ ПАРТНЕРСТВА ТА ВЗАЄМОДІЇ НАСЕЛЕННЯ З ОРГАНАМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ.....	48
Косаревська О. В. ОСНОВНІ ЧИННИКИ ФОРМУВАННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ КУЛЬТУРИ В СФЕРІ УПРАВЛІННЯ НАУКОВО-ДОСЛІДНОЮ РОБОТОЮ КУРСАНТІВ ТА СТУДЕНТІВ В ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ З ОСОБЛИВИМИ УМОВАМИ НАВЧАННЯ.....	49
Кузніченко О.В., Панченко К.Ю. ДОБРОВІЛЬНІСТЬ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП МЕДІАЦІЇ ПРИ ВИРІШЕННІ ТРУДОВИХ СПОРІВ.....	51
Кузніченко С. О., Стариченко А. О., Шильник І. І. ДО ПРОБЛЕМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАВЧАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ПРОЦЕСУ В УМОВАХ ПРАВОВИХ РЕЖИМІВ, НАПРАВЛЕНИХ НА ЗАХИСТ НАСЕЛЕННЯ ВІД ІНФЕКЦІЙНИХ ХВОРОБ.....	53
Маковій В. П., Москалюк Х. І. ВПОРЯДКУВАННЯ РОБОТИ СУДІВ ЦИВІЛЬНОЇ ЮРИСДИКЦІЇ У КОНТЕКСТІ СУДОВОЇ РЕФОРМИ.....	56
Маркіна Т. Г. ТРУДОВЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ ЩОДО ЗАХИСТУ СУБ'ЄКТИВНИХ ПРАВ ПРАЦІВНИКІВ.....	58
Медведев Н. В., Медведев С. В., ДОСВІД ДАНІЇ ЩОДО СПІВПРАЦІ ПОЛІЦІЇ З ГРОМАДСЬКІСТЮ.....	60
Меркулова Ю. В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПРАВОВІ МЕХАНІЗМИ УСУНЕННЯ ПРОФЕСІЙНИХ ФАКТОРІВ РИЗИКУ ВИНИКНЕННЯ ПСИХІЧНИХ РОЗЛАДІВ У КЕРІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	61
Мирза С. С. ПОСЛУГА З УПРАВЛІННЯ БАГАТОКВАРТИРНИМ БУДИНКОМ ЯК РІЗНОВИД ЖИТЛОВОЇ ПОСЛУГИ ТА ЇЇ МІСЦЕ В СИСТЕМІ ЖИТЛОВО-КОМУНАЛЬНИХ ПОСЛУГ.....	64
Моїсєєнко О. Г. ВПЛИВ СОЦІАЛЬНОЇ РЕКЛАМИ НА ФОРМУВАННЯ СУСПІЛЬСТВА, ЯК ВАЖЛИВУ СКЛАДОВУ В ДЕМОКРАТИЧНІЙ ДЕРЖАВІ.....	66
Мосузено В. Ю. КЛАСИФІКАЦІЯ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ В УКРАЇНІ.....	68
Мох Т. П. ПРАВОВА ДЕРЖАВА В УКРАЇНІ.....	70
Надибська О. Я., Пальшков К. Є. ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ КУРСАНТІВ ПОЛІЦІЇ У СПЕЦІАЛІЗОВАНИХ ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ.....	71
Нівня Г. О. ІНІЦІАЦІЙНИЙ КОМПОНЕНТ ПРОЦЕДУРИ ПРИСЯГИ ПРАЦІВНИКІВ ОВС.....	73